

Demokrasi Üzerine

Burcu Akpınar¹

Özet

Demokrasi, halkın, çoğunluğun kendi kendini yönetimidir. Demokrasi, yurttaşların temel hak ve özgürlüklerini güvence altına almaya çalışır, politik eşitlik sağlar. Çoğunluk azınlık ilişkisi, üzerinde en çok durulan noktadır. Demokrasiye çeşitli eleştiriler yöneltilir ancak demokrasi hala en ideal yönetim biçimi olma özelliğini korumaktadır.

Anahtar kelimeler: Demokrasi, eşitlik, haklar, liberalizm, İslam

On Democracy Abstract

Democracy is administration of public, majority by itself. Democracy tries to guarantee basic rights and freedoms of citizens, provides political equality. Majority-minority relationship is the point that is the most studied on. Various criticisms are directed to democracy but it still keeps its speciality that is being the most ideal administration form.

Key words: Democracy, equality, rights, liberalism, Islam

Siyaset felsefesinin problemlerinden en önemlileri egemen varlığa ve devlete ilişkin problemlerdir. Devlete ilişkin problemlerin başında “devletin gerekli olup olmadığı” problemi gelir. Diğer bir problem de “kimin yönetmesi gerektiği” problemidir. Tanrı'nın mutlak egemenliğini, yasaların Tanrı tarafından konulan yasalar olması gerektiğini savunan düşünürler vardır. Tanrı'nın egemenliğine dayanan bu siyasi yönetime “teokrasi” denmektedir (Arslan 2002: 158 -159).

Egemenliğin insanlara ait olması gerektiğini savunanlar arasında bu insanların ne tür insanlar olması gerektiği konusunda farklı düşünceler ortaya çıkar. Yöneticilerin uzmanlar, bilginler, filozoflar olması gerektiğini düşünenler vardır. Bu, seçkinlerin yönetimi “aristokrasi”dir. Yöneticilerin halk olması gerektiğini, halkın kendi kendisini yönetmesi gerektiğini savunan düşünürler de vardır. Bu da halk egemenliği anlamına gelen “demokrasi”dir (Arslan 2002: 160).

¹ Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Felsefe Grubu Öğretmenliği Bölümü Tezsiz Yüksek Lisans Öğrencisi

Demokrasi

Demokrasi (demokratia), etimolojik olarak, Yunanca "demos" insanlar, halk, fakir insanlar ve "kratos", yönetmek sözcüklerinin birleşmesinden oluşmuştur. İlk kullanan Yunanlılar olmuştur (Dahl 2001: 11).

Demokrasi halkın, çoğunluğun egemenliği anlamına gelmektedir, ancak çoğunluk yoksul olduğu için demokrasi yoksulların, alt tabakanın egemenliği anlamında kullanılmıştır (Arblaster 1999: 28). Yunanlılar demokrasi kavramını keşfetmenin yanında yurttaşların kendi kendini yönettikleri bir şehir devleti tasarlayarak bu kavramı geliştirdi. Atina şehir devleti (polis) küçük, özerk, kültürel olarak zengin bir devlettir (Arblaster 1999: 29-30). Robert A. Dahl'ın da belirttiği gibi, Atina'daki demokrasi halk katılımının, katılımcı demokrasinin ilk örneğiydi (Dahl 2001: 12).

Polis, sınırlı bir alanda, belirli bir sayıda yurttaş topluluğuydu. Toplam nüfusun içindeki köleler, kadınlar, çocuklar, yabancılar yurttaş sayılmıyordu; özgür, yetişkin erkekler Atina yurttaşı sayılıyordu (Ateş 1994: 35-36). Yurttaşlar "Eklesia" şehir meclisinin kendiliğinden doğal üyeleri idi. Her yurttaş doğrudan doğruya katılım hakkına sahipti. Bu da Atina'daki demokrasinin özünü oluşturuyordu. Eklesia, halk egemenliği ilkesinin sağlam bir biçimde somutlaşmış haliydi. Meclis normal şartlarda yılda on kez toplanırdı (Arblaster 1999: 34). Yasa teklifleri yapılırdı ve yasanın uygulanmasından doğan sonuçlardan yasayı öneren sorumluydu. Atina demokrasisinde yürütme "Bule" adı verilen "500'ler Meclisi"nde idi. Atina'yı oluşturan on kabilenin gönderdiği elişer kişi meclisi oluşturuyordu. Bu elişer kişi sırayla seçilir, böylece her Atina vatandaşı hayatı boyunca en az bir kez bir yıl için "Bule" sıfatını kazanırdı. 500'ler Meclisi Agora'nın güneyindeki "Buleuterion"da toplanırdı (Ateş 1994: 36-37).

Atina demokrasisinde yürütme gücü "Bule"nin yanı sıra seçimle işbaşına gelen on generalin oluşturduğu "Stategoı" idi (Ateş 1994: 37).

Yargılama gücü "halk jürisi"nde toplanmıştı. Bu jüriyi Atina'daki on sekiz yaşını bitirmiş yurttaşlar arasından çoğunluk yoluyla seçilen altı bin yurttaş oluşturuyordu. Anthony Arblaster'e göre "jüri hizmeti halk oylamasından ayrı olarak her vatandaşın arzulanabileceği bir yükümlülük olarak varlığını modern demokrasilerde sürdüren yasa yapma ve uygulamada vatandaşın doğrudan katılımının neredeyse tek ortaya çıkışıyla birliktedir; ve konuşma özgürlüğü, halka açık tartışma, yasalar önünde eşitlik Atina demokrasisinin ayrılmaz parçasıdır. Devlet ve toplum birdir, yurttaş kitlesi kendi kendini doğrudan yönetir. Bu tüm yurttaşların er yada geç üstleneceği bir görevdir." (Arblaster 1999: 43).

*

Demokratik bir süreçte, bir birlikteki insanlar bu birliğin politikasının ne olması gerektiği konusunda eşit ve etkin imkanlara sahip olmalı, her üyenin oy hakkı ve oy değeri eşit sayılmalı, birliğin politikaları hakkında bilgi edinmek için eşit imkanı olmalı, her zaman politikanın maddelerine karar verme hakkı olmalıdır. Ülkedeki yetişkinlerin tümü bu yurttaşlık haklarına sahip olmalıdır. Bu kriterler üyelerin politik açıdan eşitliğini sağlamaktadır ve bir devlet yönetimine de uygulanabilir. Ancak kriterlere her zaman uymak pek mümkün değildir. Ayrıca demokratik politik kurumlar tasarlamak için bu kriterler yeterli değildir. Çünkü bu kriterleri topluma, toplumun ihtiyacına göre uygulayabilmek gerekir (Dahl 2001: 39-45).

Demokrasiyi cazip kılan nedenler vardır. Her ne kadar demokratik yönetimlerin "çoğunluğun diktatörlüğü"ne dönüşmesi tehlikesi olsa da demokrasi alternatiflerine kıyasla insan hakları açısından istenir bir sistemdir. Çünkü demokrasi, zorba otokratların yönetime geçmesini engellemeye yardımcı olur. Yurttaşların temel haklarını sağlamaya çalışır. Kişisel özgürlük (inanç, ifade özgürlüğü vs.) alanı sağlar. İnsanların kendi temel çıkarlarını (hayatta kalmak, yemek, barınak, sağlık, sevgi, güvenlik, iş, boş vakit vs.) korumalarına yardımcı olur. İnsanların kendi seçtikleri kanunlar uyarınca yaşayabilmeleri ve kendi kaderlerini tayin edebilmeleri fırsatını verir. İnsanların kendi tercih ettiği kanunlarla yaşama şansını verdiği için ahlaki açıdan sorumluluk sağlar. İnsani gelişimi (kendi çıkarlarını korumak, diğerlerinin çıkarlarını düşünmek vs.) daha çok destekler. Daha çok politik eşitlik sağlar. Ayrıca modern temsili demokrasiler birbirleriyle savaşırlar ve demokratik bir yönetime sahip ülkeler genel olarak daha zengin, demokratik olmayanlar genel olarak daha fakirdir. Bunların yanında demokratik ülkeler eğitimi destekler, eğitilmiş işgücü oluşturur bu da ekonomik büyümeye yardımcı olur. Demokratik ülkelerde kanunlar daha güçlü, mahkemeler daha bağımsız, mülkiyet hakkı güvenli, bilgiye ulaşmak daha kolaydır (Dahl 2001: 49-62).

Demokrasilerin politik eşitlik sağlamasının nedeni özsel olarak insanların eşitliğini ve insanların yönetime katılmak için yeterliliğini kabul etmesidir. Özsel eşitliği benimsemesinin sebebi ise ahlaki düşünce ve dinlerin eşitliği kabul etmesi, özsel üstünlük iddiasının diğer insanlara zarar vermesi, bir gurup insanın diğerleri üzerinde sürekli çıkar gözetebilecek olması ve insanların amacına ulaşmada işbirliğine ihtiyaç duymasıdır (Dahl 2001: 65-70).

İdeal demokrasiden ve demokrasinin yararlarından bahsettikten sonra modern temsili demokrasilere baktığımızda yurttaşlar tarafından seçilmiş memurların hükümet kararlarını kontrol etme işini üstlendiğini görürüz. Bu memurlar adil ve sık sık yapılan seçimlerle belirlenir. Yurttaşların da kendilerini ifade hakkı, bilgilendirme kaynaklarına erişme hakkı ve haklarını elde etmek için bağımsız organizasyon kurma hakkı vardır. Ayrıca bir ülkede sürekli ikamet eden ve kanunlarına tabi olan her yetişkin bu saydığımız haklara sahiptir (Dahl 2001: 89-90). Böylece yurttaşlar etkin katılımı, gündem kontrolünü, oy kullanma eşitliğini, bilgilendirme özgürlüklerini ve tam olarak dahil olma haklarını gerçekleştirmiş olurlar.

Demokrasilerde dikkat çeken bir nokta çoğunluk-azınlık ilişkisidir. Halkın iradesiyle çoğunluğun iradesi eş kılınmaktadır. Ancak bu çoğunluk oylamaya katılanların çoğunluğudur; ve bu durumda çoğunluk halkın tümünün iradesine eş değildir. Halkın geriye kalan kısmının (azınlığın) yönetimi de çoğunluğun elindedir. Azınlık kendini yönetmez, özgür değildir ve çoğunluğun kararlarına uymak zorundadır.

Halk çoğunluk olarak düşünülemez. Azınlıklar da halkı oluşturan kesimlerden biridir. Azınlığın çıkarları, görüşleri mümkün olduğunca kararların alınması sürecinde hesaba katılmalıdır. Yoksa çoğunluğun tüm konular üzerinde karar verme hakkına sahip olması tehlike oluşturabilir (Arblaster 1999: 106-107). Çoğunluğun diktatörlüğüne neden olabilir.

Demokrasi sadece siyasi boyuttan ibaret değildir. Yani demokrasi yurttaşların seçim dönemlerinde oy kullanması ve kendisini temsil eden hükümeti oluşturması demek değildir. Günlük hayatta da yurttaşların kendilerini ilgilendiren herhangi bir konuda eşit bir şekilde kendilerini ifade edebilmeleri, haklarını kullanabilmeleridir. Böylece yurttaşlar kendi günlük hayatlarını da kendileri yönlendirmiş olurlar.

Fransız aristokrat Alexis de Tocqueville 1830'larda Amerika'yı ziyaret eder. Amacı Amerikan Demokrasisi'ni incelemek, araştırmaktır. Araştırmalarını *Amerika'da Demokrasi* adlı kitabında anlatır. Tocqueville kitabında Amerikan toplumunu incelemiş ve demokrasinin tamamen bir politik sistem olarak düşünülmesi yerine ekonomik ve sosyal eşitliklerle ve bunların politik etkileriyle daha çok ilgilenmiştir.

Tocqueville'e göre Amerikalılar'ın sosyal ortamlarının en çarpıcı yönleri demokrasileridir. Daha kolonileşme başladığında toplum bu yapıdadır ve sahillere yerleşen göçmenler arasında geniş kapsamlı bir "eşitlik" vardır. Bilgi birikimi etkilendikleri tek unsurdur. Kendi kanunlarını kendileri oluştururlar ve kanunlarda mahalli idarelerin gelişmesinin özü bulunur. Siyasi şuur tabandan tavana yayılmış, önce kasabalar en son Birleşik Devletler siyasi teşkilatlanmasını yapmıştır (Tocqueville 1994: 39).

Miras hukuku eşitliğe giden son adımdır. Veraset ve İntikal Yasasının sonucu mal ve toprak bölünmeyle giderek küçülür. Bu da büyük zenginliklerin ve büyük toprakların yok olmasına neden olur; ve insanların hepsini bir düzeye indirir. "Böylelikle Veraset ve İntikal Yasası ailelere atalarından kalan toprakların korunmasını zorlaştırdığı gibi kendi yok oluşları için yasalarla işbirliği yapmaya zorlar." (Tocqueville 1994: 45)

Bu toplumsal demokrasinin siyasi sonucu olarak "halk egemenliği" görülür. Halk egemenliği ilkesi geleneklerce benimsenmiş ve yasalar tarafından kabul edilmiştir. Toplum kendini kendisi için yönetir. Tocqueville şöyle der: "Millet, milletvekilleri aracılığıyla yasaların çıkarılmasına ve devlet memurlarının bunları uygulamasına ortak olur. Yöneticiler güçlerinin kaynağını unutmazlar ve hükümetin payı o kadar sınırlıdır ki ulusun kendi kendini yönettiği bile söylenebilir. Tanrı evrene nasıl hakimse, halk da Amerikan politika hayatına hakimdir. Her şeyin nedeni ve sonucu o dur; her şey ondan kaynaklanır ve her şey onda sonuçlanır." (Tocqueville 1994: 50)

Tocqueville Amerika'yı ziyaret ettiğinde beş demokratik politik kurum (seçimle belirlenmiş memurlar, özgür, adil ve sık sık yapılan seçimler, ifade özgürlüğü, alternatif bilgilendirme kaynaklarına erişim, bağımsız organizasyon kurma hakkı) Amerika'da kendini gösterir. Eşitlik, halk egemenliği, yargının politik gücü, siyasi partiler, basın özgürlüğü, örgütlenme hakkı Amerikan politik ve sosyal hayatının vazgeçilmezlerindedir.

Liberal Demokrasi

"Liberalizm modern siyasi, iktisadi teorilerin ilki ve en eskisidir." (Yayla 2002: 21) John Locke siyasi yazılarıyla, Adam Smith ise ekonomik yaklaşımıyla liberalizmin tanınmış isimleridir.

John Locke doğal durumdan medeni duruma geçiş üzerinde durur. Doğal durumla medeni durum arasında ayırım yapar. Doğal durumda herkes tarafından kabul edilen doğa yasası vardır. Bu yasa çerçevesinde insanların mülkiyet hakkı vardır ve insanlar eşittirler. Doğa durumu barış, iyi niyet ve yardımlaşma durumudur (Arslan 2002: 182-183).

İnsanların doğal durumdan medeni duruma geçmesinin nedeni paranın ortaya çıkmasıdır. Çünkü insanlar kendi ihtiyaçları için değil pazar için üretmeye başlamışlar bu yüzden de ilişkileri karmaşıklaşmıştır. Ayrıca insanların zeka ve kabiliyetleri farklılaşan servetlere yol açmıştır. Bu da doğa yasasına dayanan ilişkileri bozmuştur. Haklar doğa yasaları tarafından korunamaz duruma gelmiştir. İnsanların hayatları, özgürlükleri,

mülkiyetleri emniyetsiz haldedir. Bu durumdan kurtulmanın yolu diğer insanlarla sözleşme yaparak medeni duruma, devlete geçmektir (Arslan 2002: 183). Yani Locke'a göre medeni duruma geçilmesinin nedeni insanların canlarını, özgürlüklerini ve mülkiyetlerini koruma ihtiyacıdır. Devlet bu hakları korumak içindir.

Kuvvetler ayrımı, egemenliğin tek bir elde toplanmaması, yurttaşların hükümetlerin müdahalesi dışında kalan özgürlük ve haklarının olması ve devletin varlık amacının bu hak ve özgürlükleri korumak olduğu, yönetimin temelinde egemenin kararları değil yasanın bulunması gerektiği fikirleri Locke'un demokrasiye yaptığı hizmetlerdir (Arslan 2002: 184-187).

Liberalizmin en önemli amacı "sınırlı ve sorumlu bir devlet"tir. Bu, liberalizmin siyasi boyutudur. Ancak sınırlı bir devlet idealinin ekonomide de sınırlı bir devlete uzanması bize liberalizmin ekonomi boyutunu gösterir (Yayla 2002: 22).

Liberaler "kişi veya grupların bireyler üzerine tahakküm kurmasına karşıdır. O yüzden hangi özelliklere veya üstün vasıflara sahip olurlarsa olsunlar, kişilerin veya grupların değil kuralların insan toplumlarını yönetmesini isterler. Bunun siyaset felsefesi ve hukuktaki adı hukukun hakimiyeti veya hukuk devletidir." (Yayla 2002: 30).

Demokrasi yöneticilerin seçimle işbaşına gelmesidir. Liberalizm yöneticilerin seçimle işbaşına gelmesini yeterli bulmaz; yönetimin sınırlı olmasını, kurallara göre hareket etmesini ve kuralların özünün insan hakları tarafından belirlenmesini ister. Liberal demokrasi ise seçimle işbaşına gelen ve insan haklarına saygılı olan sınırlı ve anayasal yönetim talep eder (Yayla 2002: 35).

Demokrasi insan haklarını korumak konusunda kısmen başarılıdır. Liberalizm insan haklarının korunmasında daha ısrarlıdır. Liberal değerlerden uzak bir demokrasi insan haklarını zedeleyebilir (Yayla 2003: 38-39). "Sokrates'in başına gelenler, yani sistemin görüş ve değerlerine ters düştüğü ve öyle olduğu iddia edildiği için ölüme mahkum edilmesi de, çıplak, liberal değerlerden uzak bir demokrasinin insan haklarını zedeleyebileceğinin bir örneği olarak gösterilmektedir." (Yayla 2002: 38)

Liberalizme göre insan haklarını korumanın en iyi yolu hukuk devletidir. Ancak her kural değil hukuk adını almaya layık hukuk kuralları hukuk devletinin gerçekleştirilmesinde fonksiyoneldir (Yayla 2002: 39).

Liberalizm insan haklarını koruma görevinde piyasa ekonomisinin de etkili olduğunu düşünür. Çünkü "piyasa ekonomisi insanların siyasi yöneticilere bağlı olmadan hayatlarını sürdürebilecekleri başlıca ortamdır." (Yayla 2002: 39).

Demokrasiye Yöneltilen Eleştiriler

Demokrasiye yöneltilen eleştirilerden biri Platon'un seçkinciliğini sürdürenlerden gelmiştir. Platon yönetim ile bilgi arasında bağ kurmak ister. Yönetimi devlet işlerinden anlamayan topluma teslim etmek yerine yönetim konusunda uzman, neyin en iyi olduğunu bilen kuruyucuların, filozofların yönetmesi gerektiğini düşünür. Nasıl ki sağlığımızla ilgili çok önemli kararları için uzmanlara, doktorlara güveniyorsak yönetimi de uzmanlara bırakmalıyız.

Ancak kararları uzmanlara bırakmak son kararları da onların kontrolüne vermek demek değildir. Doktorunuzun tavsiyelerine uymayı tercih edebilirsiniz ama önerdiği tedaviyi kabul edip etmeme kararı size bağlıdır (Dahl 2001: 75).

Kişisel kararlarla devlet yönetiminin verdiği kararlar arasında fark vardır. Kişisel kararları uzman olan kişilere bırakabilirsiniz ancak bu hükümetin kararlarını gerekirse zor kullanacak olan seçkinlere bırakmanız gerektiği anlamına gelmez (Dahl 2001: 75).

Devleti yönetmek için yönetim bilimi yeterli değildir. Ayrıca uzmanın yönetmesi gerektiğini düşünmekle bunu gerçeğe dönüştürmek farklı şeylerdir (Dahl 2001: 76-77).

Aristoteles de Platon gibi demokrasiye olumlu bir gözle bakmamaktadır. Aristoteles'e göre Politeia, toplumun iyiliği için yurttaşların hepsinin uyguladığı yönetimdir. Demokrasi ise Politeia'nın bozulmuş halidir. Ayrıca demokrasi sıradan insanların çıkarları için güç sahibi olmalarına da neden olabilir (Erdem 2004: 87-88).

Demokrasiye yöneltilen diğer bir eleştiri faşizmden gelmektedir. Çünkü faşizm devleti, bireylerin iradelerini aşan kendi başına bir değer olarak kabul eder. Temelini devleti Tanrılaştıran Hegel'de bulur. Hegel'e göre devlet, bireysel iradelerin toplamı değil bireyden üstün bir gerçekliktir. Tanrı'nın yeryüzündeki görüntüsüdür (Arslan 2002: 191).

Bu düşüncede birey önemsizleşmektedir. Ancak bireyin değeri merkeze alınmalı, vurgulanmalı, topluluklarla birey arasında dengeli, uyumlu ilişkiler kurmaya çalışılmalıdır.

Demokrasiye yöneltilen son eleştiri teokrazi taraftarlarından gelmektedir. Bu görüşe göre insanın çıkarlarını en iyi onu yaratan Tanrı bilir; o yüzden Tanrı'nın koyduğu kurallar en doğru kurallardır. Bu kurallara göre Tanrı'nın temsilcisi bir egemen devleti yönetmelidir. Ayrıca insanın tercihleri zaman içinde değişir, birbirine zıt kararlar ortaya çıkar. Bunun sonucunda siyasi alanda değişmez değerler ortaya çıkmaz. Bu durum demokrasiye eleştiri yöneltilme gerekçesi olur (Arslan 2002: 188-189).

İslam ve Demokrasi

Demokrasinin temel prensiplerinin İslamiyet tarafından kabul edildiğini öne sürenler olduğu gibi İslam öğretisinin genelde insanların yönetimine karşı olduğunu öne sürenler de vardır.

Birinci görüşe göre; İslamiyet feodal bir düzende değil ticaret ilişkilerinin yaygın olduğu bir düzende doğdu; ve Arap toplumunda geleneksel ilişkilerin yanı sıra gelişmiş bir dil ve edebiyat yaşamaktaydı (Ateş 1995: 109).

İslamiyet doğduğunda mücadele etmesi gereken büyük bir imparatorluk olmadığı için ana görüşlerinden ödün vermek zorunda kalmadı. Dil, ırk, cins, renk farkı tanıma, geniş bir hoşgörü, vicdan özgürlüğü, servet farklarının azaltılması gibi erdemleriyle İslamiyet imparatorlukların kurulmasına neden oldu (Ateş 1995: 109).

Demokrasi feodaliteyi yıkıp toprak bağımlılığını ortadan kaldırıyordu. İslamiyet de bunu yapıyordu. Demokrasinin yeniliği olan hoşgörü, vicdan özgürlüğü İslam'ın temeliydi. Ayrıca demokraside seçme ve seçilme özgürlüğünü İslamiyet'te halifelerin seçimle işbaşına gelmesi şeklinde görüyoruz (Ateş 1995: 110). Kısacası, demokrasinin temel prensipleri İslamiyet tarafından kabul edilmekteydi.

Diğer bir görüşe göre ise, İslam öğretisi sadece demokrasiye değil bireylerin başka bireyleri yönetmesine yani siyasete karşıdır. "Özünde insanın kural koyması demek olan dünyasal yönetimin İslam'a uygun düşmediği Kur'an-ı Kerim'in birçok suresinde belirtilmiştir. Örneğin Maide suresinin 50'inci ayetinde Allah'tan daha güzel hüküm

koyacak kimse olmadığı belirtilir. Şura suresinin 21'inci ayeti, yönetme anlayışının gündelik yaşamdaki gereği olan yasa koymayı Allah'a ortak koşmak olarak görür. Bu ayet Allah'ın izin vermediği her türlü yasayı insanların yapmasını yasaklar. “ (Fincancıoğlu ve diğerleri 2002: 45)

Demokrasilerdeki halk iradesi, çoğunluğun kararı En'am suresine göre puttan başka bir şey değildir (Fincancıoğlu ve diğerleri 2002: 46). Ve İslam öğretisi, İslam'da birliğin bozulmasına sebep olduğu düşüncesiyle siyasi partilere de karşıdır.

Kısacası bu görüşe göre İslam öğretisi insanın insanı yönetmesi şeklindeki siyasete karşıdır.

Sonuç olarak; her ne kadar demokrasilerin “çoğunluğun diktatörlüğü”ne dönüşmesi tehlikesi olsa da, demokrasi, temel hak ve özgürlüklerin sağlanması ve korunması açısından en güvenceli yönetim şeklidir. Çünkü gücünü halktan alır. Demokrasi zorba otokratların yönetime gelmesini engeller. Kulluk anlayışı yerine yurttaş bilinci oluşturur. “Birey” olmak bakımından insana yaklaşır. Bu yüzden problemleri de olsa, demokrasi hızla yayılmaya devam edecek ve ideal bir sistem olarak düşünülecektir.

Kaynalça

- Arslan, Ahmet. 2002. *Felsefeye Giriş*, 7. Baskı, Vadi Yayınları, Ankara.
- Ablaster, Anthony. 1999. *Demokrasi*, Doruk Yayınları, Ankara.
- Ateş, Toktamış. 1994. *Demokrasi*, 6. Baskı, Ümit Yayınları, Ankara.
- Dahl, Robert A. 2001. *Demokrasi Üstüne*, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Erdem, Hasan Haluk. 2004. *Problemler ve Düşünceler*, Odak Yayınevi, Ankara.
- Fincancıoğlu, Yurdakul, diğerleri. 2002. *İslam ve Demokrasi*, 2. Baskı, Tüses Yayınları, Ankara.
- Tocqueville, Alexis De. 1994. *Amerika'da Demokrasi*, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Yayla, Atilla. 2002. *Siyaset Teorisine Giriş*, 2. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara.